ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 28ης Σεπτεμβρίου 1994 *

Στην υπόθεση C-57/93,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Kantongerecht d'Utrecht (Κάτω Χώρες) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Anna Adriaantje Vroege

και

1) NCIV Instituut voor Volkshuisvesting BV,

2) Stichting Pensioenfonds NCIV,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ σε σχέση με το δικαίωμα υπαγωγής σε καθεστώτα επαγγελματικών συντάξεων, της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889), καθώς και του πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση της 7ης Φεβρουαρίου 1992,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους O. Due, Πρόεδρο, G. F. Mancini (εισηγητή), J. C. Moitinho de Almeida, M. Díez de Velasco και D. A. O. Edward, προέδρους τμήματος,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

Κ. Ν. Κακούρη, R. Joliet, F. A. Schosckweiler, G. C. Rodríguez Iglesias, F. Grévisse, M. Zuleeg, P. J. G. Kapteyn και J. L. Murray, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: W. Van Gerven
γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Vroege, εκπροσωπούμενη από τον T. P. J. de Graaf, δικηγόρο Ουτρέχτης,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους E. Röder, Ministerialrat στο Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας, και C. -D. Quassowski, Regierungsdirektor στο ίδιο Υπουργείο,

— η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Devadder, διευθυντή διοικητικού στο Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, επικουρούμενο από τον N. Paines, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την K. Banks και τον B. J. Drijber, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Vroege, εκπροσωπουμένης από τον M. Greebe, δικηγόρο Ουτρέχτης, του NCIV Instituut voor Volkshuisvesting BV και του Stichting Pensioenfonds NCIV, εκπροσωπουμένων από τον E. Lutjens, δικηγόρο Ουτρέχτης, της Γερμανικής Κυβερνήσεως, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 26ης Απριλίου 1994,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 7ης Ιουνίου 1994,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1993, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Μαρτίου 1993, το Kantongerecht d'Utrecht υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ σε σχέση με το δικαίωμα υπαγωγής σε καθεστώτα επαγγελματικών συντάξεων, της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889, στο εξής: απόφαση Barber), καθώς και του πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο έχει προσαρτηθεί στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση της 7ης Φεβρουαρίου 1992 (στο εξής: πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Vroege και, αφετέρου, του NCIV Instituut voor Volkshuisvesting BV και του Stichting Pensioenfonds NCIV, σχετικά με την υπαγωγή της στο τελευταίο αυτό ταμείο συντάξεως.

3 Από την 1η Μαΐου 1975, η Vroege εργάζεται με μειωμένο ωράριο (25,9 ώρες την εβδομάδα) στο NCIV Instituut voor Volkshuisvesting BV (στο εξής: NCIV).

4 Σύμφωνα με το άρθρο 20 της collectieve arbeidsovereenkomst (συλλογική σύμβαση εργασίας), που εφαρμόζεται στο πλαίσιο του NCIV, οι εργαζόμενοι στην NCIV υπάγονται σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων, το Stichting Pensioenfonds NCIV, δυνάμει του οποίου δικαιούνται σύνταξη γήρατος, σύνταξη αναπηρίας και σύνταξη χήρας και ορφανών.

5 Πριν από την Ιανουαρίου 1991 ο κανονισμός συντάξεων του NCIV προέβλεπε ότι μπορούσαν να υπάγονται στο εν λόγω σύστημα μόνον οι άνδρες και οι ανύπανδρες γυναίκες εργαζόμενοι οι οποίοι είχαν σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου και οι οποίοι κάλυπταν τουλάχιστον το 80 % μιας πλήρους εργάσιμης ημέρας.

6 Δεδομένου ότι η Vroege ουδέποτε είχε εργαστεί πλέον του 80 % της πλήρους εργάσιμης ημέρας, δεν της επετράπη να εισφέρει στο εν λόγω σύστημα και, κατά συνέπεια, δεν μπόρεσε να θεμελιώσει δικαιώματα συντάξεως.

7 Την 1η Ιανουαρίου 1991 άρχισε να ισχύει ένας νέος κανονισμός συντάξεων, ο οποίος όριζε ότι μπορούν να υπάγονται στο εν λόγω σύστημα οι εργαζόμενοι και των δύο φύλων, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας τους και των οποίων ο χρόνος εργασίας καλύπτει τουλάχιστον το 25 % του κανονικού χρόνου εργασίας.

8 Το άρθρο 23, παράγραφος 5, του κανονισμού παρέχει, εξάλλου, στις γυναίκες εργαζόμενες, οι οποίες δεν ήταν ασφαλισμένες πριν από την 1η Ιανουαρίου 1991, τη δυνατότητα να εξαγοράζουν συμπληρωματικά συντάξιμα έτη, υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι στις 31 Δεκεμβρίου 1990 είχαν συμπληρώσει

το 50ό έτος της ηλικίας τους. Επιπλέον, ο αριθμός των ετών που μπορούν να εξαγοραστούν προσαυξάνεται μέχρι τον αριθμό των ετών που περιλαμβάνονται στο χρονικό διάστημα μεταξύ της συμπληρώσεως από την ασφαλισμένη του 50ού έτους της ηλικίας της και της 1ης Ιανουαρίου 1991.

9 Η Vroege, δεδομένου ότι δεν είχε συμπληρώσει το 50ό έτος της ηλικίας της στις 31 Δεκεμβρίου 1990, δεν μπόρεσε να επωφεληθεί από την εν λόγω μεταβατική διάταξη και, κατά συνέπεια, δεν μπόρεσε να αρχίσει να θεμελιώνει δικαιώματα συντάξεως παρά μόνον από την 1η Ιανουαρίου 1991. Επομένως, η Vroege αμφισβήτησε τον νέο κανονισμό συντάξεων, με την αιτιολογία ότι συνεπάγεται δυσμενή διάκριση ασυμβίβαστη προς το άρθρο 119 της Συνθήκης, δεδομένου ότι δεν της αναγνωρίζει το δικαίωμα υπαγωγής στο συνταξιοδοτικό σύστημα για τις περιόδους απασχολήσεως πριν από την 1η Ιανουαρίου 1991. Η Vroege αξιώνει επομένως την αναδρομική υπαγωγή της από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως 43/75, στην υπόθεση Defrenne- (Συλλογή τόμος 1976, σ. 175), με την οποία το Δικαστήριο αναγνώρισε για πρώτη φορά το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119.

10 Το Kantongerecht της Ουτρέχτης, ενώπιον του οποίου η Vroege άσκησε προσφυγή, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Καλύπτει το δικαίωμα ίσης αμοιβής, κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, και το δικαίωμα συμμετοχής σε ένα επαγγελματικό σύστημα συντάξεων;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο προηγούμενο ερώτημα, ισχύει ο διαχρονικός περιορισμός που έθεσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υποθέσεως Barber για μία ρύθμιση περί συντάξεων, όπως αυτή για την οποία επρόκειτο στην εν λόγω υπόθεση (contracted out schemes — συμβατικώς οργανωμένα συστήματα), και για το δικαίωμα συμμετοχής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων όπως το υπό κρίση στην παρούσα υπόθεση;

3) Συντρέχει λόγος για να εξαρτηθεί ενδεχόμενη δυνατότητα εφαρμογής της αρχής της ισότητας των αμοιβών, που περιέχεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, από διαχρονικό περιορισμό των δικαιωμάτων συμμετοχής σε

ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων, όπως αυτό για το οποίο πρόκειται στην παρούσα υπόθεση, και, αν ναι, έως ποια ημερομηνία;

4) Έχει σημασία το προσαρτημένο στη Συνθήκη του Μάαστριχτ Πρωτόκολλο περί του άρθρου 119 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Πρωτόκολλο Barber), καθώς και (το τροποποιητικό νομοσχέδιο σχετικά με) το μεταβατικό άρθρο III του νομοσχεδίου 20 890, με το οποίο σκοπείται η εφαρμογή της τέταρτης οδηγίας, για την κρίση επί της παρούσας υποθέσεως η οποία εκκρεμεί κατόπιν προσφυγής που κατατέθηκε στη γραμματεία του δικάζοντος Kantongerecht στις 11 Νοεμβρίου 1991, λαμβανομένης υπόψη της ημερομηνίας αυτής;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

11 Με το πρώτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά εάν το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης με συνέπεια να καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που επιβάλλει το άρθρο αυτό.

12 Πρέπει συναφώς να υπομνηστεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει, με την απόφαση της 13ης Μαΐου 1986, 170/84, Bilka (Συλλογή 1986, σ. 1607), πρώτον, ότι στο μέτρο που ένα συνταξιοδοτικό σύστημα, μολονότι έχει θεσπιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού νομοθέτη, πηγάζει από συμφωνία που έχει συναφθεί με τους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους και στο μέτρο που οι δημόσιες αρχές δεν επεμβαίνουν στη χρηματοδότησή του, το σύστημα αυτό δεν αποτελεί σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως ρυθμιζόμενο απ' ευθείας από το νόμο και εκφεύγει, ως εκ τούτου, του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 119 και, δεύτερον, ότι οι παροχές που καταβάλλονται στους υπαλλήλους δυνάμει του συστήματος αυτού συνιστούν όφελος που παρέχει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 119, δεύτερη παράγραφος (σκέψεις 20 και 22).

13 Οι αρχές αυτές επιβεβαιώθηκαν με την απόφαση Barber, όσον αφορά τα «συμβατικώς οργανωμένα» συστήματα επαγγελματικών συντάξεων του βρετανικού δικαίου και με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1993, C-109/91, Ten Oever (Συλλογή 1993, σ. I-4879).

14 Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο αναγνώρισε τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 119 σε παροχές οφειλόμενες δυνάμει ενός επαγγελματικού συστήματος ολλανδικού δικαίου, παρομοίου με το επίμαχο στην παρούσα υπόθεση, υπογραμμίζοντας ιδίως το γεγονός ότι οι κανόνες του εν λόγω συστήματος δεν είχαν καθοριστεί απ' ευθείας από τον νόμο, αλλά αποτελούσαν το προϊόν διαβουλεύσεως μεταξύ κοινωνικών εταίρων, ενώ οι δημόσιες αρχές είχαν περιοριστεί, κατόπιν αιτήματος των θεωρουμένων ως αντιπροσωπευτικών εργοδοτικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων, να κηρύξουν το σύστημα υποχρεωτικό για τον επαγγελματικό κλάδο στο σύνολό του (σκέψη 10).

15 Εξάλλου, από την προαναφερθείσα απόφαση Bilka προκύπτει ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 εμπίπτει όχι μόνο το δικαίωμα λήψεως παροχών καταβαλλομένων δυνάμει ενός συστήματος επαγγελματικών συντάξεων αλλά και το δικαίωμα υπαγωγής στο εν λόγω σύστημα.

16 Η απόφαση αυτή βασίζεται στον συλλογισμό ότι εάν, όπως προκύπτει από την απόφαση της 31ης Μαρτίου 1981, 96/80, Jenkins (Συλλογή 1981, σ. 911), μια μισθολογική πρακτική, που συνίσταται στον καθορισμό χαμηλότερης ωριαίας αμοιβής για την εργασία με μειωμένο ωράριο απ' ό, τι για την εργασία με πλήρες ωράριο, μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αποτελεί διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, το ίδιο ισχύει και για την άρνηση του ευεργετήματος της συντάξεως επιχειρήσεως στους εργαζομένους με μειωμένο ωράριο. Πράγματι, εφόσον η σύνταξη αυτή εμπίπτει στην έννοια της αμοιβής, κατά την έννοια του δευτέρου εδαφίου του άρθρου 119, έπεται ότι η συνολική αμοιβή την οποία καταβάλλει ο εργοδότης στους εργαζομένους με πλήρες ωράριο είναι υψηλότερη, ανά ώρα παρεχόμενης εργασίας, από εκείνη την οποία καταβάλλει στους εργαζομένους με μειωμένο ωράριο (σκέψη 27).

17 Επομένως, ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων, από το οποίο αποκλείονται οι έγγαμες γυναίκες αποτελεί αντίθετη προς το άρθρο 119 της Συνθήκης διάκριση με βάση απ' ευθείας το φύλο. Όταν ο αποκλεισμός αφορά τους εργαζόμενους με μειωμένο ωράριο, η εν λόγω διάταξη δεν παραβιάζεται παρά

μόνον εάν ο εν λόγω αποκλεισμός πλήττει πολύ υψηλότερο αριθμό γυναικών παρά ανδρών, εκτός εάν η επιχείρηση αποδείξει ότι ο αποκλεισμός εξηγείται από παράγοντες που δικαιολογούνται αντικειμενικά και είναι ξένοι προς οποιαδήποτε διάκριση με βάση το φύλο (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Bilka).

18 Ενόψει των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα αρμόζει η απάντηση ότι το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης, με αποτέλεσμα να καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων που επιβάλλει το άρθρο αυτό.

Επί του δευτέρου και τρίτου ερωτήματος

19 Με τα ερωτήματα αυτά, το εθνικό δικαστήριο ερωτά, αφενός, εάν ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber ισχύει και για το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων, όπως το επίδικο και, αφετέρου, εάν θα έπρεπε, εν πάση περιπτώσει, να προβλεφθεί ένας περιορισμός αυτού του είδους εν προκειμένω.

20 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει να υπομνησθεί το πλαίσιο εντός του οποίου αποφασίστηκε ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber.

21 Σύμφωνα με πάγια νομολογία, κατά την οποία το Δικαστήριο μπορεί, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, κατ' εφαρμογήν της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου που είναι συμφυής με την κοινοτική έννομη τάξη και λαμβάνοντας υπόψη τις σημαντικές διαταραχές που θα μπορούσε να έχει η απόφασή του για το παρελθόν στο πλαίσιο εννόμων σχέσεων που έχουν δημιουργηθεί καλοπίστως, να υποχρεωθεί να περιορίσει τη δυνατότητα κάθε ενδιαφερομένου να επικαλεστεί

την ερμηνεία που έχει δώσει σε μία διάταξη για να θέσει υπό αμφισβήτηση τις εν λόγω έννομες σχέσεις (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Defrenne), το Δικαστήριο προέβη στην εξακρίβωση της υπάρξεως των δύο βασικών κριτηρίων που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να μπορεί να αποφασιστεί ο περιορισμός αυτός, και συγκεκριμένα της καλής πίστεως των ενδιαφερομένων κύκλων και του κινδύνου σημαντικών διαταραχών.

22 Όσον αφορά το πρώτο κριτήριο, το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς (σκέψη 42) ότι το άρθρο 9, στοιχείο α', της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40), προέβλεπε τη δυνατότητα αναβολής της υποχρεωτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος και τις συνέπειες που είναι δυνατόν να προκύψουν για άλλες παροχές, επαναλαμβάνοντας την εξαίρεση που προέβλεπε το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

23 Στη συνέχεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ενόψει των διατάξεων αυτών, ευλόγως τα κράτη μέλη και οι ενδιαφερόμενοι κύκλοι φρονούσαν ότι το άρθρο 119 δεν είχε εφαρμογή στις συντάξεις που καταβάλλονταν στο πλαίσιο συμβατικώς οργανωμένων συστημάτων και ότι στον τομέα αυτό εξακολουθούσαν να ισχύουν εξαιρέσεις από την αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων (σκέψη 43).

24 Πρέπει συναφώς να παρατηρηθεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1993, C-110/91, Moroni (Συλλογή 1993, σ. 1-6591), αφού υπενθύμισε και επιβεβαίωσε τις αρχές που είχαν διατυπωθεί με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Defrenne, Bilka και Barber, τόνισε ότι με την απόφαση Barber αντιμετώπισε για πρώτη φορά το ζήτημα της εκτιμήσεως από τη σκοπιά του άρθρου 119 της άνισης μεταχειρίσεως που συνεπάγεται ο καθορισμός ηλικίας συνταξιοδοτήσεως που διαφέρει αναλόγως του φύλου (σκέψη 16).

25 Όσον αφορά το κριτήριο των σημαντικών διαταραχών, το Δικαστήριο έκρινε επίσης, με την απόφαση Barber, ότι εάν κάθε ενδιαφερόμενος άνδρας εργαζό-

μενος μπορούσε, κατά το παράδειγμα του Barber, να προβάλει αναδρομικά το δικαίωμα για ίση μεταχείριση στις περιπτώσεις διακρίσεων οι οποίες μέχρι εκείνη τη στιγμή μπορούσαν να γίνουν δεκτές βάσει των εξαιρέσεων που προβλέπονται από την προαναφερθείσα οδηγία 86/378, θα κινδύνευε να διαταραχθεί αναδρομικά η οικονομική ισορροπία πολλών συνταξιοδοτικών συστημάτων (σκέψη 44).

26 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης, προκειμένου να ζητηθεί η εφαρμογή της ίσης μεταχείρισεως στον τομέα των επαγγελματικών συντάξεων παρά μόνον ως προς τις παροχές που οφείλονται βάσει περιόδων απασχολήσεως που έχουν διανυθεί μετά τις 17 Μαΐου 1990, με την επιφύλαξη της εξαιρέσεως που προβλέπεται υπέρ των εργαζομένων ή των ελκόντων δικαιώματα από αυτούς οι οποίοι, πριν από την ημερομηνία αυτή, είχαν ασκήσει ένδικη προσφυγή ή είχαν υποβάλει ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση (σκέψη 45 της αποφάσεως Barber, όπως διευκρινίστηκε με την προαναφερθείσα απόφαση Ten Oever).

27 Από τα προεκτεθέντα συνάγεται, ειδικότερα, ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν αφορά παρά μόνον εκείνες τις μορφές διακρίσεων στις οποίες οι εργοδότες και τα συνταξιοδοτικά συστήματα μπορούσαν, ενόψει των μεταβατικών εξαιρέσεων που προβλέπονται από τις δυνάμενες να εφαρμοστούν σε θέματα επαγγελματικών συντάξεων διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, να θεωρούν ευλόγως ως ανεκτές.

28 Επιβάλλεται όμως η διαπίστωση ότι, όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικά συστήματα, κανένα στοιχείο δεν επιτρέπει να θεωρηθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί κύκλοι ήταν δυνατό να προβούν σε εσφαλμένη εκτίμηση ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 119.

29 Πράγματι, μετά την έκδοση της προαναφερθείσας αποφάσεως Bilka, είναι σαφές ότι μια παραβίαση του κανόνα της ισότητας κατά την αναγνώριση του εν λόγω δικαιώματος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119.

30 Επί πλέον, δεδομένου ότι η απόφαση Bilka δεν προέβλεψε κανέναν διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της, μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119, προκειμένου να ζητηθεί αναδρομικά η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε σύστημα επαγγελματικών συντάξεων από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως Defrenne, η οποία αναγνώρισε για πρώτη φορά άμεσο αποτέλεσμα στο εν λόγω άρθρο.

31 Τέλος, όσον αφορά ειδικά το τελευταίο σκέλος του ερωτήματος, πρέπει να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο ενδεχόμενος διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων μιας ερμηνευτικής προδικαστικής αποφάσεως δεν μπορεί να επιτραπεί παρά μόνο με την ίδια την απόφαση που κρίνει επί της αιτούμενης ερμηνείας (βλ. ιδίως την απόφαση της 16ης Ιουλίου 1992, C-163/90, Legros κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-4625, σκέψη 30). Κατά συνέπεια, εάν το Δικαστήριο είχε κρίνει αναγκαίο να περιορίσει διαχρονικώς τον κανόνα κατά τον οποίο το δικαίωμα υπαγωγής σε σύστημα επαγγελματικών συντάξεων υπάγεται στο άρθρο 119, θα έπρεπε να το είχε πράξει με την προαναφερθείσα απόφαση Bilka.

32 Επομένως, στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber δεν έχει εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε σύστημα επαγγελματικών συντάξεων και ότι, συναφώς, δεν μπορεί να γίνει δεκτός κανένας ανάλογος περιορισμός.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

33 Με το τέταρτο ερώτημα το εθνικό δικαστήριο ερωτά ποια επίπτωση θα μπορούσαν να έχουν, στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, αφενός, το εθνικό νομοσχέδιο που σκοπεί στην εφαρμογή της προαναφερθείσας οδηγίας 86/378 και, αφετέρου, το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2.

34 Όσον αφορά το εθνικό νομοσχέδιο, αρκεί να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ερμηνεύει, στα πλαίσια της δια-

δικασίας του άρθρου 177 της Συνθήκης, το εθνικό δίκαιο και να εκτιμά τα αποτελέσματά του (βλ., ιδίως, την απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 1977, 52/76, Benedetti κατά Munari, Συλλογή τόμος 1977, σ. 63, σκέψη 25).

35 Όσον αφορά το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2, το οποίο, δυνάμει του άρθρου 239 της Συνθήκης, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του άρθρου αυτού, έχει ως εξής:

«Για την εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης, οι δυνάμει επαγγελματικού συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων παροχές δεν θεωρούνται ως αποδοχές εφόσον αντιστοιχούν σε περιόδους απασχόλησης πριν από τις 17 Μαΐου 1990, με εξαίρεση τους εργαζόμενους ή τους έλκοντες δικαιώματα οι οποίοι πριν από αυτή την ημερομηνία, είχαν ασκήσει δικαστική προσφυγή ή καταθέσει αντίστοιχη ένσταση σύμφωνα με το ισχύον εθνικό δίκαιο.»

36 Από τη δικογραφία και τη συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το προς επίλυση πρόβλημα έγκειται, κατ' ουσίαν, στο εάν το εν λόγω πρωτόκολλο αποσκοπεί αποκλειστικά να διευκρινίσει τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber, ο οποίος περιγράφηκε ανωτέρω, ή εάν έχει ευρύτερο περιεχόμενο.

37 Κατά την άποψη της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, από την ευρεία διατύπωση του πρωτοκόλλου συνάγεται ότι το πρωτόκολλο έχει εφαρμογή σε όλες τις δυσμενείς διακρίσεις που βασίζονται στο φύλο και οι οποίες μπορούν να ανακύψουν στο πλαίσιο των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν το δικαίωμα υπαγωγής στα συστήματα αυτά.

38 Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υποστηρίζουν, αντιθέτως, ότι το πρωτόκολλο, παρά την πολύ γενική διατύ-

πωσή του, πρέπει να ερμηνευθεί σε συσχετισμό με την απόφαση Barber και ότι δεν μπορεί να έχει ευρύτερο περιεχόμενο από τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως αυτής.

39 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι, παρά τη γενικότητα της διατυπώσεώς του, το προαναφερθέν πρωτόκολλο έχει εφαρμογή στις παροχές που χορηγούνται από ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων.

40 Ωστόσο, η διαπίστωση αυτή περιλαμβάνει έναν μικρό περιορισμό. Αφορά τις παροχές στις οποίες και μόνο αναφέρεται, εξάλλου, το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2, και όχι το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως.

41 Συγκεκριμένα, το πρωτόκολλο εμφανίζει ένα σαφή σύνδεσμο με την προαναφερθείσα απόφαση Barber, δεδομένου ότι παραπέμπει στην ίδια ημερομηνία της 17ης Μαΐου 1990. Η απόφαση αυτή καταδικάζει τη διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών που απορρέει από μία προϋπόθεση ως προς την ηλικία, η οποία διαφέρει αναλόγως του φύλου, για τη χορήγηση συντάξεως αποχωρήσεως κατόπιν απολύσεως για οικονομικούς λόγους. Στην απόφαση Barber, η οποία θέτει ως ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος της ερμηνείας την οποία δίνει στο άρθρο 119 της Συνθήκης, την ημερομηνία εκδόσεώς της, δηλαδή την 17η Μαΐου 1990, έχουν δοθεί διαφορετικές ερμηνείες. Οι διαφορές αυτές επιλύθηκαν με την προαναφερθείσα απόφαση Ten Oever, η οποία προηγείται χρονικώς της ενάρξεως ισχύος της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2 υιοθέτησε κατ' ουσίαν την ίδια ερμηνεία με την απόφαση Barber και την απόφαση Ten Oever και μάλιστα την επεξέτεινε στο σύνολο των παροχών που καταβάλλονται από ένα επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως και την ενσωμάτωσε στη Συνθήκη, πλην όμως, όπως και η απόφαση Barber, δεν έθιξε και ούτε επομένως ρύθμισε τις προϋποθέσεις υπαγωγής σε αυτά τα επαγγελματικά συστήματα.

42 Επομένως, τα θέματα μιας τέτοιας υπαγωγής εξακολουθούν να διέπονται από την προαναφερθείσα απόφαση Bilka, η οποία αφορά την παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης από επιχείρηση η οποία, χωρίς αντικειμενικώς βάσιμους λόγους άσχετους προς οποιαδήποτε διάκριση βασιζόμενη στο φύλο,

καθιέρωσε μια διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών, καθόσον απέκλειε μια κατηγορία εργαζομένων από συνταξιοδοτικό σύστημα επιχειρήσεως. Πρέπει να υπομνηστεί ότι η απόφαση Bilka δεν προβαίνει εξάλλου σε διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της ερμηνείας που δίδει στο άρθρο 119 της Συνθήκης.

43 Επομένως, στο έκτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2 δεν έχει καμία επίπτωση στο δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων, το οποίο εξακολουθεί να διέπεται από την απόφαση Bilka.

Επί των δικαστικών εξόδων

44 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Γερμανική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1993 το Kantongerecht te Utrecht, αποφαίνεται:

1) Το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης, με αποτέλεσμα να καλύπτεται από την απαγόρευση διακρίσεων που επιβάλλει το άρθρο αυτό.

2) **Ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber δεν έχει εφαρμογή στο δικαίωμα υπαγωγής σε σύστημα επαγγελματικών συντάξεων και ότι, συναφώς, δεν μπορεί να γίνει δεκτός κανένας ανάλογος περιορισμός.**

3) **Το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 2 περί του άρθρου 119 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που είναι προσαρτημένο στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν έχει καμία επίπτωση στο δικαίωμα υπαγωγής σε ένα σύστημα επαγγελματικών συντάξεων το οποίο εξακολουθεί να διέπεται από την απόφαση της 13ης Μαΐου 1986, 170/84, Bilka.**

Due Mancini Moitinho de Almeida

Diez de Velasco Edward Κακούρης Joliet

Schockweiler Rodríguez Iglesias Grévisse

Zuleeg Kapteyn Murray

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 28 Σεπτεμβρίου 1994.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος

O. Due